

op het productiviteitsverhogende effect, dat voortvloeide uit de verruiming der markten en de toegenomen arbeidsverdeling, waardoor de geschiktheid en bekwaamheid van arbeiders en ondernemers toeneemt, een stimulans ontstaat tot het invoeren van nieuwe productietechnieken, en technische ondeelbaarheden in het productieproces kunnen worden overwonnen zodat de voordelen van productie op grote schaal kunnen worden benut²⁾.

Bovendien wijst met name J. S. Mill erop, dat voor landen, die wij nu ontwikkelingsgebieden zouden noemen, bovendien nog geldt, dat de buitenlandse handel het behoeftenpatroon van de bevolking zal kunnen veranderen en deze zal kunnen stimuleren tot meerdere en efficiëntere inspanning. Al deze dingen noemt Mill: „indirect effects, which must be counted as benefits of a high order”³⁾.

Er is evenwel nog een derde element in de klassieke gedachtengang, dat in dit verband aandacht verdient. Met name Adam Smith heeft naar voren gebracht, dat internationale handel voor sommige landen de mogelijkheid biedt, via exporten een surplus-capaciteit van één of meer productiefactoren te benutten⁴⁾. Het gaat hier niet zozeer om een betere allocatie van productiefactoren maar om de mogelijkheid, via internationale handel effectieve vraag te creëren voor productiefactoren, die anders ongebruikt zouden blijven. Deze gedachte is hem door Mill⁵⁾ en latere auteurs niet in dank afgenomen, omdat zij hierin een overblijfsel van mercantilistische gedachtengangen met hun typische accent op de export zagen. Toch is deze „vent for surplus” theorie voor landen die nog aan het begin van een proces van economische ontwikkeling staan, bijzonder actueel. Men kan de volkshuishoudingen van deze landen op verschillende manieren beschrijven⁶⁾, maar voor ons doel kan worden opgemerkt, dat de beschikbaarheidsverhoudingen der productiefactoren zodanig zijn, dat bij volledige inschakeling niet voor alle productieve krachten positieve beloningsvoeten zouden ontstaan, zodat zij dus niet alle worden ingeschakeld. In een dergelijke situatie,

---

²⁾ In tegenstelling tot de theorie van de comparatieve kostenverschillen, waarbij het gaat om een verschuiving *langs* een gegeven transformatiecurve, betreft het hier een verschuiving *van* de transformatiecurve.

³⁾ J. S. Mill: „Principles of political Economy” (1848) Boek III, Hoofdstuk XVII, § 5.

⁴⁾ A. Smith: „the Wealth of Nations”. Ed. Cannan Vol. I p. 413.

⁵⁾ T. a. p. Boek III, Hoofdstuk XVII, § 4.

⁶⁾ Zie omtrent een korte en bijzonder heldere karakteristiek: G. M. Meier: „International Trade and Development’ (1963) blz. 182.